

CASANOVA IN KRANJSKA LENČKA

STANKO ŠKERLJ

V svetovni književnosti so spisi, ki v njih lahko najdeš vse ali skoraj vse, kar ti pride na misel. V Goethejevem *Faustu* (I. del, v. 4211) se omenja dunajski Prater, in dokaj verjetno je, da Dante s svojo goro „Tambernic(chi)“ (*Div. Comm., Inf. XXXII, 28*) misli naš notranjski Javornik. Česa vsega potem ni pričakovati v *Spominih* Jakoba Casanove, samozvanega viteza „de Seingalt“, brezpokojnega potnika! Razume se, da tega dela ne gre primerjati s *Faustom* ali z *Božansko komedijo*. Toda ni dvoma, da tudi Casanovovi *Spomini* spadajo v svetovno književnost in celó v beletristiko: to ne samo po ambiciji neskromnega pisca, temveč tudi po resničnih kvalitetah: dárú ostrega opazovanja, bistrega razumevanja in učinkovitega prikazovanja pisanega življenja. Tudi formalnih pisateljskih sposobnosti ni nedostajalo Casanovi: čeprav piše francosko — in sam sluti, da mu izražanje v tujem jeziku ne bo povsem brezhibno — in čeprav je res, da je originalni rokopis za najstarejšo, Brockhausovo, izdajo „popravlil“ neki francoski profesor v Dresdenu, ostaja v *Spominih* vendar mnogo stilističnih vrlin, ki so gotovo Casanovova last: predvsem preprostost in lepa jasnost njegovega pripovedovanja. Zaradi vseh teh vsebinskih in oblikovnih kvalitetah se je moglo zgoditi, da je francoski kritik Paul Lacroix, v dobi, ko so še dvomili o avtentičnosti *Spominov*, izrazil svoje prepričanje, da definitivnega teksta (na podlagi Casanovovih beležk) ni napisal nihče neznatnejši nego — Stendhal, „čigar duha, značaj, ideje in stil je najti na vsaki strani tiskanih *Mémoires*“¹. Tolikšna zabloda je res nepojmljiva; vendar je pomembna in za Casanovo seveda ne nečastna.

¹ Pisec sam je nazval svojo avtobiografijo *Histoire de ma vie jusqu'à l'an 1797* — ohranjena je ta „zgodovina“ le do leta 1774 —, toda delo je mnogo bolj poznano pod naslovom *Mémoires*, ki mu ga dajejo vsi izdajatelji. Prvo izdajo originala je priredilo v letih 1826. do 1838. znano založništvo Brockhaus v Leipzigu, ki je že pred tem pričelo izdajati tudi nemški prevod; za francosko izdajo je prof. Laforgue Casanovov svojeročni rokopis jezikovno popravil, a tudi v moralnem pogledu purgiral. To izdajo je kasneje ponatisnilo in zelo razširilo pariško založništvo Garnier Frères. — A leta 1860. je pri Rosez-ju v Parizu izšel drug tekst *Spominov*, ki ga zatem ponatiskuje založba Flammarion in ki se od Brockhausovega mestoma precej razlikuje. Ker nudi Rosez-Flammarionova izdaja ponekod vseskoz točna, kritično utrjena dejstva, ki jih Brockhaus-Garnierjeva ne vsebuje, ima C. Curiel v svojem *Trieste settecentesca* (Palermo 1922) — zelo zanimivem delu, ki ga bomo imeli priliko večkrat citirati — najbrže prav, ko sluti, da je obstojal razen Brockhausovega še drug, mestoma obsežnejši, a tudi avtentičen rokopis *Spominov*. — Pred nekaj leti pa je založništvo Garnier priredilo novo, luksuzno izdajo (spet v 8 zvezkih). Ali je tekst v njej

Pri nas in v široki publiki sploh je Casanova — zaradi zelo skrajšanih in enostransko prirejenih izdaj svojih *Spominov* — poznan in proslul skoro izključno kot pikanten erotičen pisatelj. Ne povsem po nedolžnem: neskončni niz ljubavnih avantur predstavlja góste in zelo vidne postaje na dolgi brezpokojni poti, ki jo je veliki skitalec popisal na okroglo štiri tisoč straneh *Spominov*². Tudi sam niti malo ne taji, da je ljubezen, kakršne je bil pač zmožen, glavno gibalno in prvi smisel njegovega življenja. Vendar je vredno spoznati tudi druge strani — in té celó predvsem! — njegovega življenja, druga poglavja njegovega dela. Raznoliki in pisani 18. vek skorej nima vernejšega zrcala in popolnejše slike kakor so Casanovovi *Spomini*. Redkokdaj so se ekstremi tesnejše dotikali, kontrasti bolj mešali kakor v onem stoletju. Redkokdaj so si bili — ne rečem: kloaka življenja in visoka družba, nemorala in samostan, erotika in politika in še neki drugi pari kontrastov, o katerih se ne izplača govoriti, ker so le-tí bili še v premnogih drugih dobah enako povezani, temveč: redkokdaj so si bili tudi površna frivolnost in filozofija, domišljava brbravost in globoko opazovanje, moštvo in ženskost, poezija in življenje, skratka: resnični kontrasti, bližji in bolj spremešani — skoro vedno na škodo žlahtnejšega dela, seveda — kakor na velikem balu predrevolucijske Evrope. In med neštetimi velikimi in nadarjenimi pustolovci, ki so sramota in šarm 18. stoletja, nobeden ne predstavlja te zmesi popolnejše in boljše kot Jakob Casanova, a predvsem je nobeden ne očituje odkriteje nego on. Njegovi *Spomini* niso samo galerija večine znamenitih Evropecev njegove dobe (ki jih je tudi osebno poznal), ne samo galerija tipov, ki je resda neverjetno popolna: meščani, menihi in nune, plemiči, siromaki, vojaki, uradniki, abbéji, kurtizane, filozofi in pesniki, klataži, služkinje, vladarji itd., nikogar ne manjka, še celó kak preprost kmet, kaka poštena ženska se pojavi — bitja, ki jih je v oni lesketajoči se dobi najmanj videti. A pri Casanovi je videti več kakor samo tipe: on nam tudi v meditacijah prikazuje — morda na umetniško škodo svojega knjižnega dela — misli, čuvstva in tendence, z eno besedo: duha svojega

zanesljivejši, kritičen, kakršnega smo težko pogrešali, mi ni znano, ker je doslej nisem imel prilike videti. — Epizodo z Lenčko sem prevel po Garnierjevi starejši izdaji (zv. VIII., pogl. XIV., str. 401. in sl.), semintja s kakšno majhno retušo po drugi varianti, tako kakor jo daje, v italijanskem prevodu, Curiel, ki za svoj opis Trsta v 18. veku v glavnem izkorišča Casanovove spise, v prvi vrsti tisti najzadnji del njegovih *Spominov*, ki govori o njegovem bivanju v Trstu od 1772. do 1774. leta.

² V ostalem je Casanova poleg tega napisal celo vrsto drugih stvari historične, filozofske, beletristične in druge vsebine, daljših in krajših, v prozi in v stihih; med njimi jih je več ostalo v rokopisu.

časa. — V njegovem lastnem bistrem in prožnem duhu se odražajo, od-tiskujejo in odbijajo vse strani življenja. Neugnana slà njegovih nagonov ga žene v vse sloje, vse kote, vse kombinacije; strast po uživanju ga sili, da se spozna z vsemi sredstvi; neukrotljiva ambicioznost in domišljavost, da se loti vsake kariere in vsakega podjetja in da tvega kakršnokoli nevarnost; nesramna predrznost mu daje, da se neskromno približuje vsakovrstnim veličinam po vsej Evropi; okretna radoznalost in resnični, dasi površni filozofski interesi mu neprestano obračajo pažnjo na ab-straktnejše, finejše strani življenja; bistri razum mu omogoča, da često prodre pod površino dogodkov; široka izobrazba in literarna ambicija ga izzivata, da se bavi tudi z umetnostnimi prilikami in vprašanji; a žlahtnejša moralna čuvstva, ki jih včasih kaže — morda mu jih smemo verjeti, saj na drugi strani priznava svoje vulgarnosti, grehe in pre-stopke —, povzročajo, da tudi za to stran življenja posameznikov in svojega časa ni neobčuten.

Česa vsega ni doživel in poskusil, kaj vse ni bil, kje se ni potikal! S šestnajstimi leti je doktor prava v Padovi; nato hoče nastopiti cerkveno kariero, a kmalu namestu te vojaško; kasneje organizira kot finančni talent francoski vladi loterijo; itd., itd. Včasi je za nekaj tednov bogat, velik gospod; a nenadoma spet nemanič; največkrat grob chevalier d'industrie, pustolovec, nekaterikrat še kaj hujšega. Erotični ekscesi niti niso najzoprnejše, kar ima na vesti. Brez skrupulov — a ne brez naknadnega sofističnega olepšavanja — „popravlja srečo“, in ne samo pri kar-tah. In ko je preko zenita svojih moči, ko se v splošnem propadanju predrevolucijskega gospodarstva maliči konjunktura pustolovske obrti, propade na stopnjo špijona, policijskega ovaduha, in ogorčeno obtožuje druge zaradi nedovoljenih iger in nemoralnega življenja.

Skoro po vsej Evropi ga gonijo strasti, interesi, radovednost, lastni nemir in nemir dobe. Od Carigrada do Londona, od Petrograda do Madrida je vse videl, vse okusil — vse bil. A povsod in predvsem don-juan. Ali je čudno, če je med njegovimi „tisoč in tremi“ ljubricami tudi Kranjica? Nasprotno: čudno bi bilo, da je ni. Slučajno in malo nepri-čakovano je le, da je ostavila v njegovih *Spominih* tako zanimivo sled. Kajti Slovenka, s katero je imel Casanova opraviti, ni velika dama, seveda; zaradi njene družabne veljave, zaradi zanimivih ali važnih zvez in okolnosti bi ne bilo vredno posvečati ji kar nekaj celih strani. Toda Lenčka je imela druge vrline; in pa, situacija je bila zabavna. In Casa-nova ni zaman veljal za izrednega pripovedovalca anekdot: tudi sam uživa v pripovedovanju.

Zgodilo pa se je v Trstu. Casanova je prišel tja za delj časa oktobra leta 1772. Ta brezpokojni skitalec, večno nezvest, stalno nestalen, je imel svojo veliko ljubezen, ki jo je obletaval z neutešnim hrepenenjem, tem jačjim, čim težje mu je bila dostopna in čim delj se mu je upirala. To je bilo njegovo rodno mesto, pravljične Benetke. Odkar je bil tako drzno pobegnil iz sloveče svinčene ječe, kamor so ga leta 1755. vtaknili zaradi raznih prestopkov, in se je tako še težje pregrešil proti strogim zakonom svoje nezaupljive domovine, mu je bil povratak nemogoč. Dolga leta ni smel niti misliti na odpuščanje pri državnih inkvizitorjih. Toda domotožje je čedalje nestrpnije,³ čedalje večji tudi njegovi napor, da omeči hladne gospodarje domá: beneška vlada je kljub propadanju moči in blagostanja, kljub bližajočemu se poginu in kljub mehkužnosti 18. veka ostajala na videz trdna in trda. Casanova pa ne štedi truda: ugledni patriciji, njegovi prijatelji, treba da mu pomagajo; beneški konzuli morajo poročati o njegovem neoporečnem vedenju in o dokazih njegove vdanosti nasproti domovini; on sam išče prilike, da izkaže beneški zaupni zunanji službi reelne usluge z važnimi poročili. — Končno se zdi, da je trenotek pomilostitve blizu. Prijatelji iz Benetk mu svetujejo, naj se naseli v kakem mestu pred nosom gospôde inkvizitorjev — seveda izven beneških mejá —, da se bodo le-tí tembolj prepričali o njegovi neomahljivi vdanosti. Casanova izbere Trst.

Toda stvar se le še vleče. In to prisiljeno bivanje v tedaj močno provincialnem mestu ni kdo ve kako zabavno. Sicer se tudi tukaj izkušeni svetovnjak hitro znajde v najuglednejši družbi. Ampak sredstev manjka, denarja. In potem, „časi“ so tudi sicer slabši. Casanova, rojen leta 1725., je zdaj v tistih najlepših moških letih, ki sledé res lepim. Vrh tega so tržaške dame tako poštene...⁴

V te otožne postne mesece mu kane kakor z neba avanturica s kranjsko hišno grofa Strasolda, zabeljena z majhnim zabavnim družabnim škandalom. A tu moramo prepustiti besedo junaku samemu.

³ Sam primerja v *Spominih* svoje koprnenje z domotožjem Švicarjev in — „Schia-vonov“, Dalmatincev: „Za Švicarje in Skjavone je *Heimweh*“ — Casanova pridržuje nemški izraz — „smrtonosna bolezen, prava kuga, ki jih hitro pobere, ako jih naglo ne pošljejo nazaj k njihovim penatom“. Izmed vseh narodov, nadaljuje, so Francozi in Italijani tej bolezni najmanj podvrženi. „Toda ni pravila brez izjeme; in jaz sem taka izjema.“ *Spomini*, VIII, pogl. XIV., str. 381.

⁴ Kakor drugod, so se v tistih letih tudi v Trstu dame hotele zabavati z diletantskimi predstavami francoskih komedij; in so izbrale Casanovo za režiserja. On se loti stvari, toda kmalu vzdihuje: „To je bil posel, ki mi je zadal neskončne muke in ki mi nikakor ni rodil tistih užitkov, ki sem si jih bil obetal, ker je družba sestojala iz poštenih žená.“ *Spomini*, *ibid.*, str. 409.

Majhna dogodivščina, ki je spravila v smeh tržaško mesto, se mi zdi take narave, da mora ugajati mojim bralcem.

Bilo je v začetku poletja. Pravkar sem pojedel nekaj sardin na morski obali in se vračal okrog desete ure zvečer domu, ko vidim stopiti v svojo sobo⁵ dekle, ki sem v njem spoznal služkinjo mladega grofa Strasolda.

Ta grof je bil močno prijeten fant, toda reven, kakor skoro vsi Strasoldi; ljubil je drage zabave in je imel zaradi tega polno dolgov.⁶ Imel je majhno službo s šest sto forinti na leto, pa mu ni bilo težko zapraviti te plače v treh mesecih. Pri tem pa je bil priljuden in odprtih rok, in večkrat sem bil pri njem večerjal s Pittonijem.⁷ Imel je v službi kar se dà čedno Kranjico, ki so jo njegovi prijatelji ogledovali, a ki se je nihče ni upal pobožati, ker je bil on zaljubljen vanjo ter ljubosumen. Prilagodil sem se tem okolnostim, pa sem jo gledal, občudoval in hvalil v prisotnosti gospodarjevi, ki sem ga zval srečnega, da ima takšen zaklad; sicer pa je nisem nikoli naravnost nagovoril niti z besedico.

Strasoldo je bil pravkar poklican na Dunaj po posredovanju grofa Auersperga, ki ga je imel rad in ki mu je bil ob svojem odhodu⁸ obljubil, da bo mislil nanj. Imeli so ga zaposliti na Poljskem⁹ kot okrožnega glavarja. Prodal je skrivaj svoje pohištvo, poslovil se od vseh ljudi in bil na tem, da odpotuje.¹⁰ Nihče v Trstu ni dvomil, da jemlje svojo lepo Kranjico s seboj. Tudi jaz sem tako mislil, ker sem bil dopoldne istega dne pri njem, da mu želim srečno pot. Zamislite si torej, kolikšno je moralo biti moje presenečenje, ko sem videl v svoji sobi, ob tej uri, njegovo ljubko služkinjo, njo, ki me je bila do tedaj komaj pogledala!

„Kaj bi rada lepa punčka?“ sem ji rekel.

„Morate mi odpustiti, gospod; ali ker nikakor nočem s Strasoldom na pot in ker ne vem, kje bi se skrila, sem mislila, da ne bom nikjer tako na varnem ko pri vas. Nihče ne bo mogel ugeniti, da sem tukaj, in ker me Strasoldo ne bo našel, bo moral sam oditi. Ko bo proč, zapustim Trst in pojdem nazaj k svoji družini. Ali boste tako brez srca, da me spodite?“

„Ne, ljuba moja.“

⁵ Casanova je stanoval od svojega prihoda v Trst v prvem hotelu mesta, *la Locanda Grande* ali *il Grand'Albergo*, ki je stala na Velikem trgu, današnjem Trgu Edinosti, kjer so se nastanjevali vladarji, n. pr. Jožef II., in vobče ugledni tujci, med drugimi n. pr. znameniti Winckelmann (umorjen leta 1768.). Gl. Curiel, cit. delo, str. 14., op. 2.

⁶ Curielov tekst (str. 70.), ki se očitvidno drži Rosez-jeve variante, dostavlja na tem mestu: „... do vratu v dolgéh, tako da se je po tržaških cestah kazal samo še na konju, da bi lahko hitreje ušel zasledovanju svojih upnikov“.

⁷ Baron P. A. Pittoni, tržaški policijski direktor, ki se je hitro sprijateljil s Casanovo, ki so mu ga priporočili skupni beneški prijatelji. (Prim. *Spomini*, ibid., str. 373. in sl., in Curiel, str. 30. sl. in 295.)

⁸ Iz Trsta, kjer je bil grof Henrik Auersperg predsednik c. kr. vrhovne trgovske intendance, to je v bistvu: tržaške pokrajinske vlade. Naš grofič Rudolf Strasoldo, do tega trenutka okrožni pristav v Trstu, je bil v svaštvu z Auerspergi. Prim. Curiel, cit. delo, str. 72. in 287.

⁹ V Galiciji. To je doba po prvi delitvi Poljske. Omenjeni grof Auersperg je postal gališki guverner.

¹⁰ Druga varianta dostavlja: „... puščaje na cedilu svoje upnike“. (Curiel, str. 72.)

„Obljubljam vam, da jutri odidem, kajti Strasoldo mora odpotovati ob zori, kakor ste lahko videli s svojih oken.“

„Zlata Lenčka¹¹ (tako ji je bilo ime), gotovo ti nihče ne bi odbil zavetišča, jaz pa, ki si se mi zmerom zdela oboževanja vredna, ti ga bom manj odbil kakor kdorkoli drugi. Tukaj si varna, zakaj dajem ti besedo, da, dokler boš tu, nihče ne vstopi brez tvojega dovoljenja. Hvaležen sem slučaju ali pa svoji sreči, ki ti je dala, da si name pomislila; ampak če je res, kakor vsi pravijo, da je grof zaljubljen váte, ne bo odpotoval, boš videla. Ostal bo tukaj vsaj ves jutrišnji dan v upanju, da te spet najde.“

„Brez dvoma me bo iskal, toda povsod, le tukaj ne. Ali mi obljubite, da me ne boste prisilili, da grem odtod, tudi ko bi on celó pogodil, da sem pri vas?“

„Prisegam ti.“

„Prav, zadovoljna sem.“

„Toda, moja zlata Lenčka, ali vidiš, da ne moreš drugače, kakor da si deliš z menoj mojo posteljo?“

„Če vam nisem v napoto, rada privolim.“¹²

„Govoriš o napoti, lepa Kranjica, ampak boš videla —. Dajmo, hitro, sleci se —. A kje je tvoja roba?“

„Vse, kar imam, je v majhnem kovčegu, ki ga je grof že dal pritrditi zadaj na svoj voz; ali za to se ne brigam.“

„Ta ubogi grof, tó mora biti zdaj divji.“

„Še ne, ker bo prišel domu šele o polnoči. Večerja pri gospe Bissolotti, ki je zaljubljena vanj.“

V takem pomenku se je Lenčka slekla in legla v posteljo. Kakor bi trenil, sem bil poleg nje, in po trdi, osem mesecev dolgi dijati sem prebil v njenem objemu noč polno sladkosti. Kajti po Liji¹³ sem bil užil samo bežne radosti, ki ne trajajo dalj ko četrt ure in ki nikdar ne puščajo prijetnega okusa.

Lenčka je bila popolna lepota, vredna, da bi vladala v kakem *Parc-aux-Cerfs*¹⁴; in da sem bil bogat, bi si bil uredil gospodinjstvo, da jo ohranim v svoji službi.

Nisva se zbudila pred sedmo. Ona je vstala, in videč voz pred Strasoldovimi vrati, mi je rekla žalostnega obraza, da sem ugenil.

Potolažil sem jo z zagotovitvijo, da je v njenih rokah, da ostane pri meni, dokler je bo volja.

Bilo mi je žal, da nimam kabineta, kajti nisem je mogel skriti natakarkju, ki nama je imel prinesti kavo.

¹¹ Garnierjeva izdaja piše „Leuzica“, a Curiel ima pravilneje: „Lenzica“.

¹² Ta prizor je v drugi varianti še malo zgovorneje naslikan:

„Samó, lepa moja Lenčka, jaz imam eno sámo posteljo; kako si bova uredila?“ — Ona se je nasmehnila in povsila oči. — „Vidiš, da ne moreš drugače, kot da si jo deliva.“ — „Če vam nisem v napoto,“ itd.

¹³ To je bila hči Žida Marhodeja v Anconi, junakinja ene izmed velikih Casanovovih ljubavnih avantur.

¹⁴ *Parc-aux-Cerfs* („Jelenji park“) se je zval gradič za zabave Ludvika XV. pri Versaillesu.

Odrekla sva se zajtrku; toda moral sem misliti na to, kako bi ji prinesel jesti. Menil sem, da imam dovolj časa za to; a kakor bo videti, sem se motil.

Okrog desetih sem videl Strasolda in njegovega prijatelja Pittonija vstopiti v gostilno, kjer sem stanoval. Odprl sem vrata in ju videl, kako sta govorila z mojim krčmarjem.¹⁵ Trenotek za tem sta vstopila v kazino,¹⁶ nato sem ju videl prihajati in odhajati iz več stanovanj, in po vseh nadstropjih.

Ker sem videl, kaj bo prišlo, sem rekel Lenčki s smehom, da jo iščejo in da bodo brez dvoma kmalu pri naju na obisku.

„Ne boste pozabili svoje obljube, kaj ne?“ mi je rekla.

„Lahko si mirna.“

Trdni ton mojih zadnjih besed jo je pomiril; tudi je popolnoma razumela, da jima ne morem prepovedati vstopa, ne da bi jima dal ugeniti resnico: „Prav,“ je rekla, „naj le prideta; saj nimata nič pridobiti.“

Ko sem ju slišal prihajati, sem stopil ven, zaprl vrata za seboj in ju prosil, naj mi oprostita, če ju ne morem povabiti, naj vstopita, ker imam pri sebi nekaj prepovedanega blaga.

„Samo to mi povejte,“ je rekel Strasoldo z usmiljenja vrednim obrazom, „ali ni moja ljuba Kranjica tisto, kar imate. Vemo zagotovo, da je sinoči prišla v to gostilno, kajti vratar jo je videl vstopiti okoli desetih.“

„To je povsem točno; lepa Kranjica je v moji sobi, jaz pa sem ji dal svojo besedo, da ji nihče ne bo delal sile; lahko ste torej prepričani, da ji bom držal svojo obljubo.“

„Jaz ji gotovo nočem delati nobene sile, toda uverjen sem, da bo radovoljno prišla, če lahko govorim ž njo.“

„Grem jo vprašat, ali privoli, da vas vidi. Počakajte.“

Lenčka, ki je pritiskala uho na vrata, je bila vse slišala; in čim sem odprl, je rekla, da ju lahko pustim noter.

Komaj se je Strasoldo prikazal,¹⁷ ga vpraša v oholem tonu, ali jo more obtožiti, da mu je v teku svoje službe kaj unesla, in ali nima pravice, da ga zapusti.

Ubogí grof ji je milo odgovoril, da ji — narobe — še on dolguje za eno leto plače in da ima v svojih rokah vse njene stvari;¹⁸ toda ona da nima prav, da ga takole zapušča brez vsakega razloga.

„Nimam drugega razloga kot svojo voljo, ta pa je zelo odločna. Nočem na Dunaj. Že pred osmimi dnevi sem vam to povedala. Če ste poštenjak, mi

¹⁵ Drugi tekst dostavlja: „Ta mi je z znakom dal razumeti, da je bil diskreten; mladi grof pa je kljub temu nadaljeval svoja preiskavanja s Pittonijevo pomočjo.“

¹⁶ Najbrže je mišljena igralska soba, kavarna, ali pa družabni prostori. — Drugi tekst je spet podrobnejši v popisu: ... v kazino, v skupno dvorano, hitela sta skoz kuhinje, pisarno in celó kaščo. Naposled sta dala prositi stanovalce, da ju pusté stopiti v svoje sobe; ...“

¹⁷ Tekst, ki ga prevaja Curiel (str. 76.), je spet zgovornejši: „Evo jih tedaj iz oči v oči: grof besen, a je požiral svojo jezo; Pittoni s smehljajem na licu, jaz brezčuten.“

¹⁸ Drugi tekst ima več dialoga: „No torej, jaz pa grem od vas!“ je zaklicalo dekle. — „Gospod grof,“ sem mu rekel svečano, „sami ste izrekli svojo obsodbo.“ — „Toda razlog? ... Naj mi pove kak razlog!“

boste pustili moj kovčeg, in kar se tiče moje plače, če zdaj nimate denarja, mi jo boste poslali pa v Ljubljano k moji teti.“

Strasoldo se mi je v resnici smilil, zakaj najprej se je podal do najponižnejših prošenj, nato pa se je spustil v jok kakor otrok.¹⁹ To mi je bilo zoprno. Pittoni pa bi me bil kmalu pripravil ob potrpljenje, ko si je dovolil reči, da bi bil moral zapoditi iz svoje sobe tako norico.

„Vi niste tak,“ sem mu rekel odločno, „da bi me učili moje dolžnosti;“²⁰ in ker sem že sprejel to dekle k sebi, bi morali malo bolj umériti svoje izraze.“

Videč me razdraženega, je izpremenil ton in me vprašal smeje se, ali je mogoče, da sem se v tako kratkem času zaljubil vanjo.

Strasoldo ga je prekinil, rekoč, da je prepričan, da ni bila legla z menoj.

„To ste pa močno v zmoti,“ ga je s svoje strani prekinila Lenčka, „zakaj tu je ena sama postelja, jaz pa nisem na tleh ležala.“

Ker nista mogla nič doseči niti s prošnjami niti z očitki, sta proti poldnevu odšla, moja lepa Kranjica pa se mi je na vso moč zahvaljevala.

Tajnost je bila zdaj razkrita. Dal sem torej servirati obed za dva, in ker je bilo še vedno videti grofov voz, sem Lenčki obljubil, da ostanem pri njej, ne da bi je niti za trenotek zapustil, vse dokler bo Strasoldo v Trstu.

Ob treh je prišel beneški konzul in mi povedal, da je bil grof pri njem priporočiti se, naj me poskusi pregovoriti, da mu vrnem njegovo ljubo Lenčko.

„Morate se, spoštovani konzul, obrniti do nje same, zakaj ona ni tu po mojem kovarskem prizadevanju, temveč po svoji želji.“

Ko je moj častivredni prijatelj izvedel resnico, ki jo je čul iz ust dekleta samega, naju je zapustil, rekoč, da imava oba prav.²¹

Proti večeru je postrežček prinesel v mojo sobo dekletov kovčeg; ona kakor da je bila v tistem trenotku ginjena, ali ne skesana.

Lenčka je večerjala z menoj in si je drugič z menoj delila posteljo. Grof pa je naposled ob zori odpotoval.

Ko sem za gotovo vedel, da je odšel, sem takoj najel voz ter spremil svojo dražestno Lenčko dve pošti daleč na cesti proti Ljubljani.²² Tam sva skupaj dobro poobedovala, potem pa sem jo pustil pri neki njeni znanki.

Ves svet v Trstu je odobraval moje ravnanje, in Pittoni sam mi je rekel, da bi bil na mojem mestu ravnal kakor jaz.

¹⁹ Po drugi varianti govori Casanova malo drugače: „Pri teh besedah je grofova jeza na mah uplahnila: navzel je skesan izraz, ki mi ni vzbujal nikakega usmiljenja, zakaj potem, ko se je bil podal do najponižnejših prošenj, se je spustil v jok kakor otrok, da bi omehčal svojo krščénico.“

²⁰ Spet dostavek: „in to dekle ima več zdravega razuma kot vi, ki se vmešavate, da bi mi svetovali, kaj imam storiti“.

²¹ Drugi tekst dostavlja (gl. Curiel, str. 78.): „Najlepše je, da se ubogi grof ni odmaknil od hiše; do šestih je ostal pred vrati, zaprt v svojo kočijo, z očesom na preži.“

²² Curiel, str. 79., op. 1., navaja vse poštne postaje od Trsta do Ljubljane. Po tistem računu bi bil Casanova spremil Lenčko nekako do pred Razdrtega.

Posebno očarani od tega avtentičnega kontakta proslulega pustolovca z našim rodom ne moremo biti. — Za Lenčko samo pa, mislim, nam ni treba biti v kdo ve kakšnih skrbeh. Mesto ji ni docela prizaneslo, ampak je tudi ni pogoltnilo, kaj še! Trdno stoji na svojih nogah; z grofom noče in ne gre, rajši pusti svoje reči; zasluženi plači se pa seveda ne bo po nepotrebem odrekala. In zdaj gre domu, k teti, v pristan.

*

Z Lenčko smo opravili. Toda na kraju ne smemo zamolčati, da je imel Jakob Casanova še druge in čestitejše stike in zveze z našim rodom. Ne samo z dalmatinskimi „Skjavoni“ v Benetkah in Padovi,²³ ne samo s Hrvaškim Primorjem in njegovim zaledjem,²⁴ temveč tudi z našo deželo. Ni sicer važno, da se je dobro poznal z nekaterimi goriškimi plemiškimi družinami, ki imajo večjo ali manjšo ulogo v slovenskem preporodu v 18. stoletju, tako z grofi Torresi in Cobenzli. (Posebno ozke zveze je imel z Emanuelom Torresom, o čigar vplivu na slovenski pouk v novoorganizirani ljudski šoli glej Kidričevo *Zgodovino slovenskega slovstva*, str. 184., 189. sl., 197. sl. Casanova je zapustil temu možu v svojih *Spominih* málo laskav portré;²⁵ pri tem ga ni ovi-ralo, da ga je bil svoj čas izrabil kot poroka v svojih poslovnih dogovori-h z goriškim tiskarjem de Valerijem. — Izmed Cobenzlov se Casanova spominja starega Guidobalda, posestnika na Kranjskem, ki je živel v Ljubljani do leta 1747., ustanovitelja goriške *Arcadije*, ki je bila v stikih z ljubljansko akademijo, in očeta pri nas bolj znanega Janeza Filipa, ki je pomagal skleniti mir v Tešnju (leta 1779.) in ki so ga tedaj slavili tudi goriški slovenski pesniki kot „Slavenca“: prim. Kidrič, *ibid.*, str. 198. Ob isti priliki je Lorenzo da Ponte posvetil Guidobaldu odo *La gara degli uccelli* — prim. Curiel, str. 289. —, ki je morda izšla skupaj z ome-njenimi slovenskimi pesmimi v zbirki, izdani še istega leta na čast sinu:

²³ Francosko jim pravi ‚Esclavons‘. — Prva gospodinja devetletnega šolarja v Padovi je bila ‚Skjavonka‘ — grozna ženska, kakor se je spominja pisec še po dobrih šestdesetih letih. Tudi kasneje prihaja Casanova še večkrat z Dalmatinci v dotiko in marsikaj vé o njih; prim. zgoraj, o njihovem domotožju.

²⁴ Pomen njegovih tržišč (Reke, Bakra, Kraljevice, Senja, Karlobaga, Karlovca, Siska itd.) in potov opisuje v nekem svojem konfidentskem poročilu iz leta 1776., ki se bere pri Curielu, str. 184. sl.

²⁵ *Spomini*, VIII, pogl. XIV., str. 382.: „... bil je grd, škilast, nòr od same duho-vitosti; vrhu tega razuzdan, goflja, lažniv, nesramen, zloben, indiskreten. Kljub vsem njegovim grehom in napakam pa so ga vendar radi videli v družbi, ker je znal jako dobro pripovedovati in je skrbel za smeh. Če bi bil študiral, bi bil zelo izobražen, zakaj imel je čudovit spomin.“ — Casanova ga je spoznal ob koncu leta 1772., ko je Torres postal svetovalec „in iudicialibus ad publica“. (Curiel, str. 298.)

Raccolta di composizioni e di poesie italiane, latine, francesi, friulane, tedesche, cragnoline, inglesi, greche ed ebraiche fatte in occasione che . . . Giovanni Filippo del S. R. I. Conte di Cobenzl . . . fu commissario plenipotenziario . . .

Toda kar je zares zanimivo, je, da je Casanova imel zveze z mladim baronom Zoisom.²⁶ Curiel navaja v svojem delu na strani 84., op. 4., pismo, ki ga je Zois pisal iz Ljubljane 25. septembra 1773. Casanovi v Trstu. A v enem od svojih pomembnejših poročil beneškim državnim inkvizitorjem, napisanem ob koncu 1774. ali začetku 1775. leta (po povratku v Benetke), v katerem daje informacije o trgovskih prilikah v Trstu — Casanova ni imel za taka vprašanja samo smisla, temveč tudi bister pogled —, omenja „Barona Zoisa, trgovca v Ljubljani,“ kot svojega izvestitelja v zadevi domačega in švedskega železa.²⁷

Vse to pa nima, kakor rečeno, z Lenčko nič več opraviti in zasluži nekoliko posebne obravnave.

HIŠA BREZ OKEN

T O N E S E L I Š K A R

Nekako prazno in zapuščeno je bilo sedaj v tej hiši, ko je ležala Ngospodinja v bolnišnici. Slaba, po splavu napol izkravela, njeno majceno življenje se je na vso moč upiralo smrti.

Otroci brez matere!

Otroci kar tako na svetu brez vsega!

Od zore do večera sami, na nič drugega vezani ko zgolj na najprimitivnejši ukaz želodca: jesti — živeti! Zgolj samo na to. Nobenih drugih obveznosti, nobenih dolžnosti, vrženi iz reda vsakdanjih malih opravkov, razpršeni po gmajni ko jata preplašenih prepeličk.

Najmlajšega, ki še ni shodil, je vzela usmiljena ženska s ceste, toda za te štiri, ki so venomer lačni, je hudo. Kam z njimi? Tako bodo čisto sami čakali, da se vrne mati iz bolnišnice? Če se bo? Toda na to ne mislijo, ko je vse drugo bolj važno in nujno.

²⁶ Casanova je imel v Trstu priliko seznaniti se z Jožefom Kappusom pl. Pichelsteinom, ki je imel ugledno mesto tajnika vrhovne trgovske intendance; prim. Curiel, str. 178., op. 1. Ako je bil ta mož v rodu z baronom Zoisom — po Zoisovi materi, rojeni Kappus —, kar ni izključeno, potem bi bil lahko on posredoval zvezo med našim veljakom in Casanovo.

²⁷ Glej Curiel, str. 171.